

## ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ»

### FORMATION OF HEALTH CARE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS DURING STUDY OF THE EDUCATIONAL DISCIPLINE "SAFETY OF LIFE ACTIVITIES"

Стаття присвячена актуальній проблемі сьогодення – формуванню здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів, зокрема під час вивчення освітньої компоненти «Безпека життєдіяльності». Наведено приклади різних підходів до тлумачення «здоров'язбережувальна компетентність», зокрема тлумачення зазначеного поняття в освітньо-професійних програмах «Середня освіта (Математика та економіка)», «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини та природознавство)» та у збірнику задач з математики для базової школи. Виокремлено компоненти здоров'язбережувальної компетентності (когнітивний, діяльнісний, ціннісно-змістовий, мотиваційний, змістовий, технологічний, рефлексивний, здоров'язбережувальний) та шляхи її формування у майбутніх учителів базової школи, зокрема здобувачів освіти факультету природничої і фізико-математичної освіти на заняттях з безпеки життєдіяльності (проведення частини аудиторних занять з безпеки життєдіяльності із застосуванням технології «перевернуте навчання»; складання опорних схем та асоціативних кущів і ланцюжків до конспектів лекцій та матеріалу, який винесено на самостійне опрацювання; підготовка навчальних проєктів на вище зазначену тематику). Зазначено, що одним із напрямів роботи з формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів у закладах вищої освіти є вивчення освітньої компоненти «Безпека життєдіяльності», яка є нормативною в освітніх програмах підготовки вчителів різних спеціальностей і має мету – забезпечення відповідних сучасним вимогам знання студентів про загальні закономірності виникнення і розвитку небезпек, надзвичайних ситуацій, їх властивості, можливий вплив на життя і здоров'я людини та сформувати необхідні в майбутній практичній діяльності спеціаліста уміння і навички для їх запобігання

і ліквідації, захисту людей та навколишнього середовища.

**Ключові слова:** здоров'язбережувальна компетентність, безпека життєдіяльності, асоціативні кущі, майбутні вчителі.

The article is devoted to the actual problem of today – the formation of health-preserving competence of future teachers, in particular, during the study of the educational component "Life Safety". Examples of different approaches to the interpretation of "health-preserving competence" are given, in particular, the interpretation of this concept in the educational and professional programs "Secondary education (Mathematics and economics)", "Secondary education (Biology and human health and natural science)" and in the collection of problems in mathematics for basic school. The components of health-preserving competence (cognitive, activity, value-content, motivational, substantive, technological, reflective, health-preserving) and the ways of its formation in future basic school teachers, in particular students of the Faculty of Science and Physical and Mathematical Education in classes with life safety (conducting a part of the classroom classes on life safety using the "inverted learning" technology; drawing up reference diagrams and associative bushes and chains for lecture notes and material that is submitted for independent study; preparation of educational projects on the above-mentioned topics). It is noted that one of the areas of work on the formation of health-preserving competence of future teachers in institutions of higher education is the study of the educational component "Life Safety", which is normative in educational programs for training teachers of various specialties and has the goal of – ensuring that students' knowledge of general patterns of occurrence and development of hazards, emergency situations, their properties, possible impact on human life and health, and to form skills and abilities necessary in the future practical activity of a specialist.

**Key words:** health care competence, life safety, associative bushes, future teachers.

УДК 378.37

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.9>

**Сухойваненко Л.Ф.,**

канд. пед. наук,

ст. викладач кафедри фізико-

математичної освіти та інформатики

Глухівського національного

педагогічного університету імені

Олександра Довженка

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** В умовах сьогодення особливо гостро стоять питання збереження життя людини та особистого фізичного і психічного здоров'я. Здоров'я здобувачів освіти є однією з важливих умов їх активної та результативної участі в майбутній професійній діяльності, будь-які проблеми зі здоров'ям є безумовними перепонами на шляху досягнення професійного успіху та самореалізації, а для цього виникає потреба у формуванні їхньої здоров'язбережувальної компетентності, оскільки більша частина майбутніх

фахівців не володіє знаннями, вміннями та навичками здоров'язбереження.

Тому важливим є питання про вплив педагогічних закладів вищої освіти на формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього фахівця, відповідального ставлення до здоров'я, цілеспрямованості на здоров'язбереження та ін. І як наслідок майбутні випускники зможуть належно навчати цьому своїх учнів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Шляхи і способи розв'язання проблем навчання безпеки життя і діяльності у вищих навчальних закладах освіти окреслені в наукових

дослідженнях таких українських вчених, як В. Березуцького, С. Гвозд'їй, Є. Желїбо, О. Запорожця, В. Заплатинського, В. Зацарного, О. Кобилянського, Г. Кондрацької, В. Лапіна, В. Мендерецького, Л. Сидорчук та ін.

Кожен із науковців розглядав проблему безпеки життєдіяльності з різних аспектів її як науки, так і навчальної дисципліни. Зокрема, О. В. Кобилянський присвятив свої дослідження проблемі формування професійної компетентності в процесі вивчення безпеки життєдіяльності фахівців економічного спрямування; С. Гвозд'їй розглянула підготовку майбутніх учителів природничого циклу до навчання школярів основ безпечної поведінки.

Різні аспекти здоров'язбережувальної компетентності розглядали О. Аксьонова, Н. Белікова, Л. Ващенко, Д. Воронін, В. Ірхін, К. Долгош, Г. Мещерякова, І. Ніколаєва, С. Чурюкіна та ін.

Наприклад: Н. Белікова здоров'язбережувальну компетентність тлумачить як інтегративну якість особистості майбутнього фахівця, яка має складну системну організацію і виступає як сукупність, взаємодія і взаємопроникнення мотиваційного, когнітивного і діяльнісного компонентів [1]; Воронін Д. Є. акцентує увагу на тому, що здоров'язбережувальна компетентність передбачає не тільки медично-валеологічну інформативність, але й застосування здобутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я й запобігання захворюванням [6, с. 325].

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Незважаючи на значну увагу і суттєвий внесок науковців до розв'язання зазначеної проблеми, у науково-педагогічній літературі до цього часу залишається недостатньо вивченим питання щодо шляхів формування здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх учителів базової школи, зокрема здобувачів освіти факультету природничої і фізико-математичної освіти на заняттях з безпеки життєдіяльності.

У результаті проведеного аналізу фахової літератури, стає зрозуміло, що визначені основні узагальнені принципи здоров'язбережувальних технологій, відмічена їх виняткова важливість у формуванні здорової нації, проте, немає чітких шляхів, організаційних і педагогічних умов упровадження цих самих технологій в сучасний освітній процес.

**Мета статті** – проаналізувати проблему формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів педагогічних закладів вищої освіти під час вивчення освітньої компоненти «Безпека життєдіяльності».

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Однією з фахових компетентностей освітньо-професійних програм (ОПП) підготовки майбутніх учителів є здоров'язбережувальна.

Формування здоров'язбережувальної компетентності передбачає набуття студентами умінь

збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, що досягається під час виконання завдань, зокрема формування у здобувачів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, взаємозв'язок організму людини із природним, техногенним і соціальним оточенням; розвиток мотивації дбайливого ставлення до власного здоров'я, удосконалення фізичних, соціальних, психічних і духовних його чинників; виховання у молоді потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя; розгортання у повсякденному житті практичної діяльності задля досвіду збереження власного здоров'я та здоров'я інших людей. Наприклад:

1) у ОПП «Середня освіта (Математика та економіка)» першого (бакалаврського) рівня освіти [4], *здоров'язбережувальна компетентність* визначається як здатність організовувати безпечне освітнє середовище; формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя; зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності; надавати першу медичну допомогу. Реалізується під час вивчення освітніх компонент –

2) у ОПП «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини та природознавство)» першого (бакалаврського) рівня освіти [3] *здоров'язбережувальна компетентність* визначається як здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу, формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя; здатність здійснювати профілактично-просвітницьку роботу та освітню діяльність з питань формування, збереження і зміцнення здоров'я, профілактики шкідливих звичок, неінфекційних та соціально-небезпечних інфекційних хвороб, безпеки життєдіяльності; здатність надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу, зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності.

У збірнику задач з математики для 5–9 класів [2, с. 103] зазначається, що *здоров'язбережувальна компетентність* – це здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей.

Набуття учнями на уроках математики здоров'язбережувальної компетентності сприятиме підвищенню культури здоров'я підростаючого покоління та застереженню шкідливих звичок.

Науковці виокремлюють різні компоненти здоров'язбережувальної компетентності:

– когнітивний, діяльнісний, ціннісно-змістовий (Н. Анієєва);

– мотиваційний, змістовий, технологічний, рефлексивний, здоров'язбережувальний (Б. Долинський);

– аксіологічний, інформаційний, фізичний, творчий (Д. Воронін);

– мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний (Т. Осадченко).

Формування здоров'язбережувальної компетентності у педагогічних закладах вищої освіти відбувається під час вивчення нормативних та вибіркового освітніх компонентів, проте на заняттях з безпеки життєдіяльності формування здоров'язбережувальної компетентності відбувається як у явному, так і неявному вигляді.

Формування здоров'язбережувальної компетентності передбачає набуття здобувачами умінь збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, що досягається шляхом виконання таких завдань: формування у здобувачів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, взаємозв'язок організму людини із природним, техногенним і соціальним оточенням; розвиток у здобувачів мотивації дбайливого ставлення до власного здоров'я, удосконалення фізичних, соціальних, психічних і духовних його чинників; виховання у здобувачів потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя; розвиток умінь самостійно приймати рішення щодо власних вчинків; набуття здобувачами власного досвіду зі збереження здоров'я з урахуванням фізичного стану; розгортання у повсякденному житті практичної діяльності задля досвіду збереження власного здоров'я та здоров'я інших людей [6, с. 314].

Одним із напрямів роботи з формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів у закладах вищої освіти є проведення занять з безпеки життєдіяльності.

Освітня компонента «Безпека життєдіяльності» є нормативною в освітніх програмах підготовки вчителів різних спеціальностей, метою якого є забезпечення відповідних сучасним вимогам знання студентів про загальні закономірності виникнення і розвитку небезпек, надзвичайних ситуацій, їх властивості, можливий вплив на життя і здоров'я людини та сформувати необхідні в майбутній практичній діяльності спеціаліста уміння і навички для їх запобігання і ліквідації, захисту людей та навколишнього середовища.

Досягнення цієї мети відбувається за рахунок: 1) визначення небезпечних, шкідливих та вражаючих факторів, що породжуються джерелами цих небезпек; 2) використання нормативно-правової бази захисту особистості та навколишнього середовища, прав особи на працю, медичне забезпечення, захисту у надзвичайних ситуаціях; 3) вивчення правових та організаційних основ охорони праці; 4) визначення основних завдань системи управління охороною праці на підприємстві.

Стосовно проблеми формування компетентностей з безпеки життєдіяльності застосовується діяльнісний підхід, що проявляється через виявлення і опис тих способів діяльності в професійній підготовці, які повинні привести студентів до розкриття ціннісного аспекту навчального змісту. На нашу думку, переведення знань, умінь у відносини і поведінку студентів призведе до закріплення фахової діяльності в галузі безпеки життєдіяльності, оволодіння новими алгоритмами дій, які стануть нормою поведінки майбутнього вчителя. І серед них відношення майбутнього вчителя до своєї освіти як цінності.

На основі аналізу науково-методичної літератури власних спостережень виокремимо наступні шляхи формування здоров'язбережувальної компетентності на заняттях з безпеки життєдіяльності:

– проведення частини аудиторних занять з безпеки життєдіяльності із застосуванням технології «перевернуте навчання»;

– складання опорних схем та асоціативні кушів і ланцюжків до конспектів лекцій та матеріалу, який винесено на самостійне опрацювання;

– підготовка навчальних проєктів на вище зазначену тематику.

**Висновки.** У сучасних умовах воєнного стану, складної епідемічної ситуації та дистанційного навчання, майбутні вчителі, у яких безпосередньо викладалася навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» повинні чітко знати про правила поведінки у різних надзвичайних ситуаціях. Дані знання мають бути чітко систематизовані і при необхідності правильно застосовані на практиці.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белікова Н. О., Сущенко Л. П. Термінологія напряму підготовки «Здоров'я людини»: навч. посібн. К.: ТОВ «Козарі», 2009. 182 с.
2. Васильєва Д. В., Василюк Н. І. Збірник задач з математики. 5–9 класи Наскрізні лінії компетентностей та їх реалізація. К.: Видавничий дім «Освіта», 2017. 112 с.
3. ОПП «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини та природознавство)». Глухів, 2021. 14 с.
4. ОПП «Середня освіта (Математика та економіка)». Глухів, 2022. 16 с.
5. Лехолетова М. М. Технології при формуванні здоров'язберігальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери як педагогічна умова професійної підготовки у вищих навчальних закладах. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Додаток 3 до Вип. 36, Том II (18): Тематичний випуск «V Міжнародні Челпаніські психолого-педагогічні читання». 2016. № 2 (36). С. 62–69.
6. Формування здоров'язбережувальних компетентностей сучасної молоді: реалії та перспективи: збірник наук. праць Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Всесвітньому Дню цивільної оборони та Всесвітньому Дню охорони праці (27–28 квітня 2017 року). Полтава, 2017. 411 с.